

HRUŠOVSKÉHO PRÍSPEVOK K PERICHRONOZOFII

JOZEF PIAČEK, Katedra filozofie a dejín filozofie, FiF UK, Bratislava

PIAČEK, J.: Hrušovský's Contribution to Perichronosophy
FILOZOFIA 62, 2007, No 6, p. 524

The paper sees the core of Hrušovský's philosophical legacy in his contribution to the philosophy of being. Its central category is so called plain being or being as such. According to the author plain being refers to timeless being. In author's terminology the latter is *perichrony*, connecting the synchrony with the diachrony. The doctrine of perichrony is perichronosophy. Following Hrušovský, it identifies several perichronical entities or processes, i.e. perichronemas. The author's perichronosophical interpretation draws upon Filkorn's exposition of some of the perichronemas in the form of the explicit perichronosophtemas, whose identification would be impossible without Hrušovský's philosophy of the plain (timeless) being. Further aim of the paper is to show, that Hrušovský is rightfully considered to be the Founding father of Bratislava philosophical-methodological school.

Keywords: Plain being – Bratislava philosophical school – Perichronosophy – Perichronema – Syncriticism

Chcem sa ešte vyznať, presvedčený pevnejšie ako kedykoľvek predtým, že v teoretickej tvorbe sa a priori nemožno spoliehať na nijaký autoritatívny kánon, i keď si každá, aj skutočne tvorivá práca vyžaduje inšpiratívne štúdium premnohých výsledkov ľudského umu.

Igor Hrušovský: *Problémy ontológie*

Predložená štúdia je rozšírením a rozpracovaním nášho príspevku, ktorý sme predniesli na vedeckej konferencii *Igor Hrušovský – osobnosť slovenskej filozofie* pri príležitosti storočnice narodenia nášho filozofa pod titulom *K jadru filozofického odkazu Igora Hrušovského* (pozri [17]), v ktorom vlastná Hrušovského perichronozofická problematika bola podaná len v rozsahu primeranom ústnemu prejavu; problematika bezčasia v ňom bola podaná bez dôkladnejšej aplikácie perichronozofickej terminológie.

Ono jadro Hrušovského filozofického odkazu možno podať jeho vlastnými slovami z úvodného citátu tejto štúdie, ktorý pokračuje takto: „To znamená, že nič by sme nemali preberať nejako pohodlne a mechanicky, zato však všetky významné podnety treba si osvojovať a integrovať vlastným myšlienkovým úsilím. Rozumie sa, keď potom zistím, že nové poznatky, ku ktorým som dospel, sú v hlavných líniách v zásadnom súlade s ideovými tendenciami vynikajúcich a progresívnych osobností, je to istá satisfakcia a vyvoláva to pocit relatívnej istoty.

Vo svojej ontologickej koncepcii predovšetkým zásadne rozlišujem otázku *bytia* ako takého, t. j. otázku existenciálnej nezávislosti bytia od vedomia, a otázku *spôsobu bytia*.

Sám prísudok *byť* neimplikuje nijaké konkrétne určenie. Konkrétne charakterizované bytie alebo objektívna realita sa prezentuje v prvom rade prostredníctvom vzájomných časopriestorových vzťahov. Časopriestorové určenie sa týka hmotnej kvality bytia“ ([10], 362). Jadro Hrušovského filozofického odkazu teda tvoria tri momenty: 1. požiadavka nezávislosti myslenia; 2. ontologická diferenciacia *bytia ako takého a spôsobu bytia*; 3. tvrdenie atemporality a aspatiality bytia ako takého.

V predloženej štúdii sa chceme venovať Hrušovského prvej charakteristike bytia ako takého, jeho atemporalite čiže bezčasovosti.

Pri overovaní hypotézy bratislavskej filozofickej školy, alebo – explicitnejšie – bratislavskej filozofickometodologickej školy alebo – ešte presnejšie – školy Igora Hrušovského, sa nevyhnutne musíme dostať (dočítať, preinterpretovať) aj k jadrú jeho filozofického odkazu, ktorý by sa mal týkať, samozrejme, fundamentálnej filozofickej problematiky čiže problematiky ontologickej alebo – tradične povedané – metafyzickej. Týmto fundamentálnym filozofickým alebo metafyzickým jadrom Hrušovského filozofického odkazu je podľa nás jeho filozofia čistého, holého, neurčeného alebo ontického bytia. V štúdii *Hrušovského zahliadnutie perichronozofickej problematiky* [16] sme sa pokúsili ukázať, že Hrušovského filozofia holého bytia zahŕňa aj to, čo označujeme názvom *perichronozofia* čiže filozofická náuka (prípadne aj praktikovanie) bezčasia. Aby sme si mohli urobiť predstavu o Hrušovského podiele na rozvoji problematiky, ktorú označujeme ako perichronozofickú, pozrime sa stručne na problém perichronozofie a jej filozofickú a metodologickú relevanciu vcelku.

Problematika perichronozofie nie je obsiahnutá v tvorbe zakladateľa bratislavskej filozofickej školy a jeho viac alebo menej kritických žiakov iba latentne, ale nachádzame aj explicitné, patentné úvahy o bezčasi (perichrónií), resp. o jeho formách či útvaroch čiže o perichronémach a o ďalekosiahlych filozofických, a ak chcete, aj svetonázorových, konzekvenciách ich tematizácie. Ilustrujme si to na príklade rozboru jedného útvaru perichrónie, ktorý podal Hrušovského najvýznamnejší žiak Vojtech Filkorn vo svojom monumentálnom diele *Povaha súčasnej vedy a jej metódy*.¹

Významový útvar vyjadrovaný textom, v ktorom sa opisuje, charakterizuje, definuje, analyzuje atď. určitá perichronéma čiže útvar, aspekt, parameter alebo vzťah perichrónie (bezčasia), označujeme termínom *perichronozoféma*. Perichronozofémy môžu byť explicitné, čiže patentne reprezentujúce určitú perichronému, a implicitné, čiže latentne reprezentujúce nejakú perichronému. Ako klasický príklad explicitnej perichronozofémy nám môže poslúžiť text V. Filkorna, v ktorom sa podáva charakteristika perichronémy viazanej na spôsob bytienia človeka vo svete čiže – povedané v terminológii perichronozofie – charakteristika jednej z antropoperichroném. Konkrétne ide o antropoperichronému spojenú s inscendenciou čiže spiritualizáciou človeka. Filkornovu antropoperichronozofému vyjadruje nasledovný text: „Človek ako bytie vo svete je temporálnym bytím a ako seba sa poznávajúce bytie má vedomie času a vedomie o **čase**. Tým čas preklenuje; to, čo už nie je a čo ešte je, drží v jednom celku, v jednom procese a tým a v tej miere jestvuje nad časom. Človek vo vedomí seba vidí, že čas plynie, vidí aj svoju časovú činnosť, a preto nemôže byť v čase **celkom** ponorený, a preto sa z času svojím videním seba nutne aspoň čiastočne **vydeľuje**...“ ([7], 272). V komentári k tomuto miestu v poznámke číslo 55 na str. 275

¹ Ide o textové pasáže a príslušný poznámkový aparát in: ([7], 272 a n.).

potom Filkorn naznačuje aj virtualitu pertraktovanej antropoperichronémy, spočívajúcu v možnosti predvídať, vytvárať si obraz o budúcnosti a v súlade s ním riadiť svoju činnosť. Filkorn rozoberanú perichronému exponuje napokon ako podmienku cieľovosti ľudskej činnosti a podmienku samostatnej kategorizácie výsledku danej perichronematizácie ľudského bytia vo svete: „To, že človek je čiastočne pozdvižený nad tečením času, obsahuje možnosť predvídať a tým si môže utvoriť obraz o budúcnosti a podľa toho riadiť svoju činnosť ako smerujúcu k cieľu. Cieľovosť sa tak stáva dôležitou vlastnosťou ľudskej činnosti a samostatnou kategóriou“ ([7], 275, pozn. 55).

V pertraktovanom Filkornovom texte ide teda o spôsob zbezčasúvania sa pobytu človeka na svete, spôsob vymaňovania sa človeka z času, ktorý okrem iného (spolu)tvorí transcendentálnu podmienku možnosti historických a ďalších špeciálnych vied.

Pozrime sa na skúmanú situáciu z pohľadu perichronozofie. Uvedený perichronozofický termín *perichronematizácia* označuje v danom kontexte proces nastávania bezčasia čiže zbezčasúvanie popri „bežnom“ čase, pričom tento proces vyúsťuje do špecifickej perichronémy, ktorú môžeme charakterizovať ako určitú záčasovú formu bezčasia procesuálnej povahy. Daný výsledok perichronematizácie možno označiť ako *procesuálnu meta-chronému*, záčasové dianie nastávajúce popri „bežnom“ čase. Ak by sme si postavili otázku, v čom sa odohráva sama interakcia medzi časením a daným, Filkornom tematizovaným zbezčasúvaním, ktoré ho v skúmanom prípade sprevádza, priviedlo by nás to k tematizácii bezčasového parametra tejto interakcie, ktorý predstavuje príčasovú formu bezčasia procesuálnej povahy; túto ostatnú perichronému preto možno označiť ako *epichronému*.

Rozsah virtualít skúmanej antropoperichronémy je však – v intenciách Filkornovej optiky – nedozerný; v súvislosti s konceptualizáciou tejto perichronémy môžeme hovoriť doslova o univerzálnej sociálnofilozofickej antropoperichronozoféme. Filkorn totiž upozorňuje na to, že na báze danej perichronematizácie nášho pobytu na svete si vytvárame „o čase aj predstavu, obraz, ba celé teórie“ ([7], 272). Človek podľa Filkorna „hovorí o čase a o tom, čo sa v čase udialo a tak o sebe a o prírode **vytvára** dejepis. A tak človek je nielen temporálnym, ale aj **historickým** bytím“ ([7], 272). Popri tejto sociálnofilozofickej ďalekosiahlosti tematizácie danej antropoperichronémy Filkorn upozorňuje aj na jej ďalekosiahlosť metodologickú, poukazujúc na to, že s touto perichronozoficky chápanou „temporálnou dimenziou človeka je spätá aj štruktúra jeho vedy, reprezentovaná semi-slabou metódou“ ([7], 275, pozn. 56).

Vráťme sa však k Filkornovmu učiteľovi,² k Igorovi Hrušovskému. O tom, že problematika holého bytia plní v Hrušovského filozofickom odkaze funkciu jadra alebo kľúčovú úlohu, niet pochyb, a to tak vzhľadom na jeho vlastné výpovede, ako aj vzhľadom na texty interpretujúce Hrušovského myslenie. Pochybovať sa dá však o nami predkladanej interpretácii a o perichronozofických konzekvenciách, ktoré z tejto interpretácie vyvodzujeme. Zmyslom nami predkladanej perichronozofickej interpretácie Hrušovského filozofie holého bytia je vyvolať u recipienta sebaidentifikačný proces, čiže priviesť poslucháča ale-

² V. Filkorn označuje Igora Hrušovského ako svojho učiteľa *expressis verbis* vo venovaní svojej štúdie [6] na strane 145, kde píše: „Vynikajúcemu učiteľovi a priateľovi Igorovi Hrušovskému k jeho sedemdesiatinám.“ Filkorn je po zakladateľovi bratislavskej filozofickej a metodologickej školy Igorovi Hrušovskom jej prvý predstaviteľ, pričom sám popri svojej filozofii vedy otvára jej metodologicko-logickú vetvu, ktorú tvoria A. Riška, P. Cmorej, J. Viceník, R. Hambálek, F. Gahér, M. Zouhar a ďalší. Pozri ([4]; [23]).

bo čitateľa k svojmu vlastnému pohľadu, odlišnému od nášho, resp. neredukovaného na náš pohľad na Hrušovského koncepciu holého, čistého alebo ontického bytia. Riadime sa pritom Patočkovou direktívou, že pri výklade diela významného filozofa treba zostúpiť do magmatického štádia jeho myslenia, čiže tam, kde sú potencie alebo virtuality jeho myslenia najotvorenejšie a výhľady na ďalší rozvoj jeho filozofického odkazu najvýdatnejšie. Záznam o tomto „magmatickom štádiu“ Hrušovského myslenia, pokiaľ ide o filozofiu bytia a perichronozofiu, nachádzame dokonca aj s uvedením chronologického oporného bodu (ide o rok 1973) v Hrušovského texte ([10], 361 – 362).³ Filozofia holého bytia má potenciál ďalšieho rozvoja Hrušovského filozofického odkazu okrem iného aj smerom k našej perichronozofii a práve oň mienime oprieť aj možnosť dôkazu existencie bratislavskej filozofickej školy.

Vonkoncom však nenaliehame na to, aby sa s naším prístupom k Hrušovskému a s postupmi a výsledkami našej interpretácie Hrušovského fundamentálneho filozofického prínosu súhlasilo. Takáto požiadavka by bola totiž v protirečení so základnou požiadavkou synkriticizmu na jeho recipienta: zotrvať na vlastných pozíciách a prípadne si ich v dialógu so synkriticizmom, resp. v priebehu kritiky synkriticizmu prehĺbiť a lepšie vyargumentovať; skrátka, zástanca synkriticizmu sa teší z inakosti pozície a názorov svojho kritika, oponenta alebo prosto kohokoľvek, kto s ním vedie dialóg. Unisono zatiaľ európskej kultúre vrátane kultúry filozofickej skôr škodilo ako pomáhalo (spomeňme si na našu vlastnú nedávnu filozofickú minulosť).

A práve Igor Hrušovský so svojím filozofickým prínosom je možno najvýznamnejšou súčasťou tejto nedávnej minulosti slovenskej filozofie. Nech mi je dovolená kratučká digresia k problematike kultúrnotvorivých škôl na Slovensku, aby sme si filozofému s nadpisom „Igor Hrušovský“ mohli zmysluplne lokalizovať v našom *globus intellectalis*.

Idea identifikácie vedeckých, umeleckých a filozofických škôl na Slovensku nie je ani nová, ani originálna; hovorí sa napríklad o škole Štúrovej (pozri napr. [22], 308), o škole Dionýza Ilkoviča (pozri napr. [21]) v rámci dejín slovenskej fyziky, o škole Jozefa Kresánka v rámci slovenskej muzikológie (pozri [14]) atď.

V príspevku [18] podávame náčrt paralely medzi bratislavskou filozofickometodologickou školou a bratislavskou muzikologickou školou, ktoré vyrastajú z odkazu dvoch paralelne účinkujúcich zakladateľských osobností a významných predstaviteľov Filozofickej fakulty Univerzity Komenského Igora Hrušovského a Jozefa Kresánka. Preskúmanie ich vzájomnej interakcie by mohlo byť vážnou sondou do štruktúry slovenskej kultúry (menovite slovenskej filozofie, špeciálnych vied a hudby) v dvadsiatom storočí. To, že by nešlo o podnik ani v najmenšom ľahko zvládnuteľný, si možno uvedomiť už pri prvých prístupoch k dielu azda najvýznamnejších žiakov na jednej strane I. Hrušovského, na druhej strane J. Kresánka: myslím na slovenského logika, metodológa a filozofa vedy Vojtecha Filkorna a povedzme jeho dielo *Povaha súčasnej vedy a jej metódy* z roku 1998 (pozri [7]) a na slovenského muzikológa, filozofa hudby a hudobného skladateľa Ladislava Burlasa a povedzme jeho dielo *Hudobná teória a súčasnosť* z roku 1978 [3]. Obaja, Filkorn

³ Hrušovský tu píše: „V tejto časti našich úvah zhrniem podstatné vývody z oblasti ontológie, ku ktorým som dospel r. 1973. Ako sa domnievam, podarilo sa mi konečne zmapovať niektoré biele miesta, ktoré som dovtedy vo svojich štrukturologických prácach obchádzal. Myslím, že moja ontologická koncepcia – po pokuse (pred mnohými rokmi) o vybudovanie štrukturoológie na filozofickej rovine – je **druhým medzníkom** (zvýraznil J. P.) v mojej celoživotnej teoretickej aktivite“ ([10], 361 – 362).

i Burlas, sa hlásia k Igorovi Hrušovskému a obom som vďačnosťou zviazaný aj ja. Teraz, v prvej dekáde 21. storočia, stojíme na prahu takéhoto nezvyčajne náročného komplexného výskumu našej vlastnej kultúry a v smere idey tejto komplexnosti slovenskej sebareflexie budeme musieť orientovať aj obsah a metódy univerzitetnej prípravy prinajmenšom našich magistratov a doktorandov, ak už nie rovno bakalárov. Náročnosť tohto podujatia spočíva v potrebe zvládnuť oblasti slovenskej kultúry v diapazóne filozofie, špeciálnych vied a umeleckých druhov.

Štúdium diela Igora Hrušovského je v tomto smere nielen nevyhnutnosťou, ale aj neobyčajne inšpirujúcou lektúrou. Keď v tejto súvislosti hovoríme o slovenskej sebareflexii, nemyslíme iba na minulosť, ale aj na budúcnosť. Treba konečne prerušiť večný návrat slovenského sebaobičovania, *neřkuli* slovenského sebakádrovania, treba otvoriť oči sebe a našim vysokoškolským poslucháčom a uvoľniť ich zo zvieracej kazajky obviňovania sa, spojenej so zmenami režimov. Zmien režimov ešte bude veľa. Dokedy sa mienime v sebe kádrom (čiže znova len voči moci a vládnucim ideológiám, svetonázorom či náboženstvám) podlizačsky prehrabávať? Nestálo by zato konečne sa otvoriť nie tomu, čo sme filozoficky a morálne nezvládli, ale tomu, čo sme filozoficky a morálne dokázali? Stávali sme sa tvárou k Národu, k Ľudu, k Bohu, k Vodcom, k Stranám – postavme sa už konečne tvárou filozofii. S filozofiou Popoluškou bude Popoluška aj sám národ. Húfy dobiedzajúcich (rozumej: moralizujúcich a politikárčiacich) hnidopichov majú efemérny život režimov. Kedy inokedy hovoriť o týchto veciach, ako pri storočnici Igora Hrušovského?

Pokiaľ ide špeciálne o školu Igora Hrušovského,⁴ možno preukázať, že sa vyznačuje originálnym filozofickým a metodologickým potenciálom, ktorý otvára nové možnosti rozvíjania viacerých filozofických disciplín, medzi ktorými je určite ontológia, gnozeológia, metodológia vedy, dejiny filozofie, estetika, filozofia umenia, či dokonca filozofia jednotlivých umeleckých druhov (napríklad umeleckej literatúry alebo hudby) a ďalšie, ako aj rozvíjania oblastí interdisciplinárnych, ako je kulturológia, systemológia, resp. štrukturoológia, a aplikačných – široká paleta spoločenských a prírodných špeciálnovedných disciplín, ktorých predstavitelia výdatne čerpajú z Hrušovského ideí. Z naznačeného vidno, že duchovný útvar Hrušovského filozofickometodologickej školy je v korpuse slovenskej kultúry dobre identifikovateľný, čo stojí za osobitný výskum, ktorého potreby sčasti saturuje aj v súčasnosti realizovaný grantový výskumný projekt v rámci Slovenskej akadémie vied (menovite Filozofického ústavu SAV) a Univerzity Komenského (menovite Katedry filozofie a dejín filozofie FiF UK). Autor tohto príspevku sa k Hrušovského filozofickej škole prihlásil založením Stáleho seminára INTEGRÁCIA (SSI) na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v roku 1986, ktorého práca rozvíjala okrem ideí Patočkovej asubjektívnej fenomenológie aj metodologický odkaz Hrušovského štrukturologie. Na pôde SSI sa rozvinuli základy synkriticizmu, ktorý je nemysliteľný bez synkritickeho osvojovania si filozofie Igora Hrušovského a v rámci ktorého sa vyvinula aj perichronozofia, priamo nadväzujúca na Hrušovského koncept holého, čistého, ontického alebo neurčeného (vrátane časovo neurčeného) bytia.

V optike perichronozofického skúmania môže Hrušovského filozofický prínos vystúpiť pred nami ako inšpirujúce filozofovanie, pomenúvajúce v našom slovenskom filozofic-

⁴ Okrem predstaviteľov tejto školy uvedených v poznámke číslo 5 sem možno zaradiť J. Bodnára, E. Városovú, J. Martinku, M. Zigu, V. Černíka, T. Kuklinkovú, J. Dubničku, M. Suchého, J. Coufala, E. Farkašovic, F. Novosáda, V. Bakoša, M. Marcelliho, E. Višňovského a ďalších.

kom kontexte nielen problematiku, samozrejme, marxistickú, ale aj problematiku kantovskú (prípadne širšie: transcendentalistickú) a heideggerovskú. Náš prístup k Hrušovskému nie je vedený ambíciou „vernej“ reprodukcie jeho myšlienok, ale snahou vydržať pri výhľadoch, ktoré sa Hrušovskému na záver jeho celoživotného filozofovania začali otvárať, či priam vnucovať, no tieto výhľady mu neustále prekryval dobový – hovoriac s Husserlom – „ideový šat (*Ideenkleid*)“, ktorý v Hrušovského dobe fungoval ako obligátny „paravoz“. Nejde nám teda o Hrušovského konzervovaného v náleve kritického objektivismu, ale o Hrušovského živého, o Hrušovského ako inšpirujúceho partnera v dialógu, ktorý pred nami stojí teraz, v terajšej synchronickej súvislosti. Upozorňujeme však hlavne mladšiu generáciu, ktorá účinky Hrušovského charizmatického účinkovania zachytila len letmo alebo ho už vôbec priamo nezažila, na to, že Hrušovský bol v osobnom kontakte vždy otvorená osobnosť a vášnivo hľadajúci filozof. Uvedomujeme si, že z hľadiska historickofilozofickej kritickosti takýto inšpirujúci prístup k Hrušovskému vyvolá asi vážne námietky. Napriek tomu sa nazdávame, že inšpiratívnosť Hrušovského textov stojí aj za takýto historickofilozoficky neposlušný pokus o jeho perichronozofické čítanie. Čitateľa prosíme, aby tento pokus kriticky prijal ako príležitosť identifikovať svoj vlastný prístup k Hrušovskému.

Jadrom Hrušovského filozofického odkazu je jeho filozofia bytia, presnejšie filozofia bytia ako takého, resp. holého bytia, ako to dokladá aj náš úvodný citát z Hrušovského. To, že Hrušovského filozofia bytia je jadrom jeho mysliteľského prínosu, dosvedčuje aj monografia Václava Černíka venovaná – ako Černík doslova píše – „pamiatke akademika Igora Hrušovského“ (pozri [5], 3). U Hrušovského nachádzame – ako sme už naznačili – synonymický rad: holé, čisté, neurčené, neafirmované bytie, bytie osebe, bytie ako také atď. Náčrt svojej filozofie holého bytia Hrušovský po viacročnom latentnom štádiu uvažovania o holom bytí podal predovšetkým v dvoch textoch, a síce v časti svojho diela *Dialektika bytia a kultúry* nazvanej *Utváranie obzoru* ([9], 43 – 94) a v 1. a 2. kapitole svojho filozofického testamentu *Dialektika bytia* ([8], 53 – 66). *Za punctum saliens* z hľadiska našej, t. j. synkriticistickej, menovite perichronozofickej interpretácie jadra Hrušovského filozofického odkazu považujeme otázku statusu holého bytia, otázku: Ako holé bytie bytní?

Aký je status holého alebo čistého bytia podľa Hrušovského, to je otázka otvorená. Jednotná nie je odpoveď na otázku statusu holého bytia ani podľa interpretátorov Hrušovského filozofie bytia. Napríklad Ján Bodnár považuje holé bytie v Hrušovského poňatí za „holú abstrakciu“; Bodnár doslova píše: „... podľa nás ‚holé bytie‘ nemôže byť ničím iným ako bezobsažnou abstrakciou, produktom mentálneho experimentu a ako také môže existovať iba v hlave človeka“ ([2], 215). Podľa Vladimíra Bakoša je naopak holé bytie v chápaní Hrušovského „čosi“ reálne, ba dokonca čosi, čo je mimo nášho vedomia. Bakoš píše: „Ontické bytie je ‚čosi‘, čo je mimo nášho vedomia – **nie je to nebytie** [zdôraznil J. P.]; je to existenciálna referencia. Je konkrétne neurčené – ‚holé‘ (pokiaľ je ešte mimo kontaktu s kognitívno-praktickým subjektom)“ ([1], 358). Isté je, že Hrušovský považuje holé alebo čisté bytie za podmienku časovosti určeného bytia, a síce určeného v oscilácii subjektu a objektu. Z tohto hľadiska sa potom v jadre Hrušovského filozofického konceptu, čiže v Hrušovského filozofii bytia, otvárajú prinajmenšom dva výhľady na bezčasovosť: 1. bezčasovosť neurčeného, čiže aj časovo neurčeného holého alebo čistého bytia a 2. bezčasovosť procesu pridávajúceho čas bytiu pri jeho určovaní, čiže bezčasovosť oscilácie subjektu a objektu pri temporalizujúcom (a, samozrejme, aj spacializujúcom, materializujúcom atď.) anektovaní holého bytia. V obidvoch prípadoch možnej tematizácie bezčaso-

vosti ide o *chronotranscendentné perichronémy* čiže bezčasovosti, vzhľadom na čas vonkajšie. Konkrétne ide o *chronotranscendentné prochronémy*, pretože v oboch prípadoch ide o perichronémy (samozrejme, bezčasovo) predchádzajúce čas. Uvedené perichronémy tematizované Filkomom sú naopak buď *metachronémou* čiže záčasovým útvarom, alebo procesom perichronie, alebo *epichronémou*, príčasovým útvarom/procesom perichronie.

Igor Hrušovský teda výskumne vstupuje do oblasti, ktorú označujeme ako perichronia, tam, kde prechádza ku skúmaniu bytia neurčeného časom.⁵ Toto časom neurčené čiže perichronické bytie Hrušovský označuje kľúčovým termínom svojej filozofie ako „holé bytie“. K časovej určenosti holého bytia dochádza až v procese praktickej aktivity. Vzťah medzi bezčasým bytíením holého bytia a procesom praktickej aktivity, v ktorom sa dostáva časová určenosť bytia, označuje Hrušovský ako „predpoklad pre **zrod** [zvýraznil J. P.] afirmovaného bytia“. Situáciu, ktorú označujeme v rámci synkriticizmu ako perichronickú situáciu, potom Hrušovský charakterizuje ako situáciu „už raz navodeného dialektického kontaktu spredmetňovaného bytia a teoreticko-praktického subjektu“ (pozri [9], 149 – 150). Hrušovský *expressis verbis* píše: „V teoreticko-praktickej činnosti bytie osebe, t. j. neurčené bytie, anektujeme, t. j. transformujeme na konkrétnu skutočnosť“ ([9], 150). Z hľadiska perichronozofie je zaujímavá otázka, ako je to z chronozoficko-perichronozofickou charakteristikou anexie holého bytia? V tejto anexii, ako vyplýva z toho, čo sme už uviedli, dochádza k časovosti bytia, k jeho časovému určeniu čiže k zrodu času. Naša otázka potom znie: Odohráva sa proces rodenia sa času v čase, alebo je to proces mimočasový? Podobne sa bude táto otázka opakovať u Filkorna, ktorý uvažuje o prenikaní času celým bytím:⁶ Odohráva sa prenikanie času bytím v čase?

Ak by sme proces anexie holého bytia, v ktorom sa rodí čas, chápali ako časový, museli by sme hovoriť o čase času a museli by sme si klásť zasa otázku jeho pôvodu, otázku pôvodu času času. Našťastie, ísť tak ďaleko nás Hrušovského úvahy o holom bytí nenútiť. Hrušovského rozbor perichronnej situácie ho privádza k nahliadnutiu faktu existencie holého bytia. Hrušovský píše: „Z faktov vyplývajúcich z procesu spredmetňovania [ktorý je usúvzťažujúcou väzbou perichronnej situácie; J. P.] môžem dedukovať, že existuje čosi (nie ako vlastnosť), čo je mimo môjho vedomia. Toto bytie ako také (alebo holé) môžem iba naznačiť“ ([9], 150). A Hrušovský k tomu aj vzápätí pristupuje, a síce s tézou peratickosti čiže antichaotickosti bytia. Na základe nášho čítania Hrušovského textu sa nám pri zohľadnení predchádzajúcich úvah ponúka ako jedna zo zložiek tvoriacich peratickosť

⁵ Hneď po neurčenosti časom Hrušovský uvádza aj neurčenosť priestorom, materiálnosťou atď. Na rozdiel od atemporálneho, aspeciálneho, amateriálneho atď. bytia Hrušovský charakterizuje konkrétne bytie nasledovne: „... všetko konkrétne bytie je nejakým spôsobom určené. Túto určenosť vyjadrujeme v prvom rade kategóriami času a priestoru“ ([9], 149). O materiálnosti hovorí trochu neskôr: „Materiálnosť je už *určeným* bytím...“ ([9], 151).

⁶ „... čas... preniká celé bytie...“ ([7], 248). Filkorn o tejto problematike uvažuje v súvislosti s činnosťou, ktorá „si čas ,vytvára““ ([7], 282). Nech pri rešpektovaní Filkornových úvodzoviek okolo slova „vytvára“ chápeme túto „chrono-genézu“ ľubovoľne, nedokážeme sa vyhnúť otázke, či sa sama táto „časotvorba“ alebo časovznikanie a pod. odohráva v čase, alebo v bezčasí. Každé naše uvažovanie o tom, čo „robí“ čas alebo čo „sa robí“, „odohráva“ atď. s časom, nás skôr či neskôr postaví pred otázku bezčasia ako *pozadia* času. Napríklad u Filkorna je týmto pozadím činnosť; ako je to potom s touto činnosťou perichronozoficky? Túto otázku máme na stole aj v súvislosti s uvažovaním o Hrušovského dialektickej oscilácii medzi subjektom a objektom, v ktorej sa bezčasové holé bytie **transformuje** na bytie časové (priestorové, materiálne atď.): V čom sa z hľadiska času/bezčasia sa odohráva táto transformácia bezčasového na časové?

bytia, t. j. štrukturujúcno bytia, väzba bezčasenia a časenia, ktorej spolurealizátorom je stávanie sa bytia z bytia osebe vecou pre nás v procese poznania a praxe ([9], 151).

Na báze perichronozofickej interpretácie Hrušovského koncepcie bytia a jeho osvojovania si človekom sa takto ukazuje, že v pozadí časových prierezov osvojovaním si bytia človekom, prierezov získaných anektovaním holého bytia teoretickým a praktickým subjektom, ktoré Hrušovský v nadväznosti na štrukturalizmus označuje ako *synchronia* a *diachronia*, zahliada ich bezčasovostný predpoklad alebo bezčasovostné predpoklady, ktoré by sme mohli označiť ako perichrónia. Termínom *perichronia* označujeme v perichronozofii bezčasovostné podmienky synchronie, diachronie a ich spojenia. Za mimoriadne podnetné na Hrušovského filozofovaní pritom považujeme to, že ani perichróniu Hrušovský neponecháva vnútorne nediferencovanú, že prenikavý smerník svojej filozofickej jasnozrivosti zameriava priamo na štrukturujúcno perichrónie. Hrušovský za svojho života stíhol poukázať na takmer tridsať či už latentných, alebo patentných perichroném tvoriacích perichróniu. Ide o tieto perichronémy: 1. neurčenosť holého bytia; 2. prázdnota holého bytia; 3. ontickosť holého bytia; 4. neimplikujúcno žiadneho určenia holého bytia; 5. gradovateľnosť temporalizácie (spacializácie, materializácie atď.) holého bytia; 6. fungovanie holého bytia ako predpokladu jednoty sveta čiže holé bytie ako zjednocujúcno sveta; 7. fungovanie holého bytia ako predpoklad jeho konkrétnych určení vrátane časovosti v takisto bezčasovej oscilácii subjektu a objektu atď.⁷ Hrušovský tu *expressis verbis* hovorí, podčiarkujúc slovo „predpoklad“, „že predpokladom kategoriálnych určení nie je matéria [a rozumie sa teda, že ani pohyb, čas, priestor atď.]; J. P.], ako hlása mechanistický materializmus, ale predpokladom týchto určení, teda aj matérie, je bytie, ontické bytie“ ([8], 55).

Možnosť transcendentalistického pertraktovania perichronozofickej problematiky Igorom Hrušovským sa nám zdá ako presvitajúca na tých miestach jeho textov, kde sa vyskytujú termíny „osebe“ a „pre seba“. Klasickou vetou v tomto zmysle je Hrušovského výrok: „Neurčené alebo holé či prázdne bytie je teda predpokladom zrodu objektu ‚pre nás‘, zrodu afirmovaného bytia“ ([8], 55). Pripomíname, že k afirmovanosti bytia podľa Hrušovského patrí aj časovosť, takže sa tu podľa nás hovorí aj o zrode časovosti čiže chronogenéze. Alebo o kúsok ďalej: „Bytie ‚osebe‘, ak by bolo chaotické, nemohlo by vstúpiť do kontaktu s aktívnym subjektom a nedalo by sa kognitívne postihnúť a prakticky zvládnuť“ ([8], 55). Tu sa podľa nás otvára výhľad na bezčasovostnotranscendentálnu vrstvu kognitívneho a praktického osvojovania si sveta človekom a možnosti prirovnania tohto výhľadu jednak ku Kantovej *Kritike čistého rozumu* a *Kritike praktického rozumu*, jednak k Heideggerovej „pokenreovskej“ interpretácii Kantovho pertraktovania najmä časovej problematiky. Pokiaľ ide špeciálne o Heideggera, pozri našu štúdiu [15]. To, čo Hrušovský označuje spojením „zrod afirmovaného bytia“, zahrnuje podľa nás aj bezčasový proces časotvorby (chronogenézy) čiže druhý hlavný typ perichronémy, tematizovaný hoci len *in nuce* Igorom Hrušovským. Prvým typom perichronémy pertraktovaným Hrušovským bola predčasová povaha ontického bytia samého.

Pokúsme sa na záver o zhrnújúcu (samozrejme, že ešte stále predbežnú) perichronozofickú súvahu na základe nášho doterajšieho štúdia Hrušovského filozofie holého bytia.

Čas nie je podľa Hrušovského ani formou, ani spôsobom bytnie holého bytia čiže neurčeného bytia. Holé bytie nie je určené, ale *iba určiteľné*, pričom táto určiteľnosť je

⁷ Tieto a ďalšie perichronémy sú voľne zoradené za sebou na s. 54 a n. v knihe [8].

daná osciláciou subjektu a objektu. Určené (vrátane časovej určenosti) bytie je *produktom* transformácie holého bytia v oscilácii subjektu a objektu: „V tomto procese [sc. v procese dialektickej oscilácie medzi dvoma pólmi, t. j. medzi vlastným empirickým objektom a predmetnou praxou na jednej strane a empirickou teóriou či empirickým subjektom na strane druhej; J. P.] holé bytie sa stáva čoraz výraznejšie konkrétnym [sc. určeným, a teda aj časovým; J. P.] bytím. Teda holé bytie je také, *ex quo aliquid fit* – v procese spredmetňovania. Objektívna realita je vždy a zásadne objektovým pólom v dialektickej oscilácii ‚objekt – subjekt‘. Je pólom nie bez participácie historického, spoločenského subjektu“ ([10], 363 – 364). Holé bytie pritom podľa Hrušovského 1. *je* (perichronozoficky povedané *bytní*), 2. je mimo môjho vedomia, pričom nie je objektívnou realitou (!) a 3. má minimálne pôvodne, pred navodením oscilácie subjektu a objektu predmateriálnu, predtemporálnu, predspaciálnu, predkauzálnu atď. povahu, pričom jeho bytnie je *nejako* štrukturalizované, t. j. – povedané Hrušovského slovami – peratické: „Práve z faktov vyplývajúcich z procesu spredmetňovania môžem dedukovať, že existuje *niečo* (niečo nie ako vlastnosť), čo je mimo môjho vedomia. Toto bytie ako také alebo holé môžem naznačiť len metaforicky. V tomto zmysle používam ako najvhodnejší termín *peratický* alebo termín *peratickosť bytia* (pomyselne zbaveného konkrétnych vlastností) a konštatujem nesmiernu diferencovanosť tejto peraticity (alebo antichaotickosti) bytia“ ([10], 362). Táto „nesmierna diferencovanosť peraticity“ bezčasého bytia je podľa nás (a prinajmenšom pre nás) nedozerným výskumným poľom perichronozofie, pretože Hrušovský nám otvára výhľady bezprostredne minimálne na dva typy perichroném, a síce na *holobytnú perichronému* a na *subjekt-objektovo oscilačnú perichronému*.

Prvá, holobytná perichronéma je pôvodne, t. j. *bezčasovo-pred* navodením subjekt-objektovej oscilácie *čistou prochronémou* čiže čistým predčasovým útvarom alebo procesom bezčasia/bezčasenia. Čistá prochronéma sa po navodení oscilácie subjektu a objektu mení na *epichronému* čiže príčasový útvar alebo proces bezčasia/bezčasenia, sprevádzajúci generovanie času osciláciou subjektu a objektu.

Druhá perichronéma, čiže subjekt-objektovo oscilačná perichronéma sa viaže na samotnú chronogenézu v oscilácii subjektu a objektu. Táto oscilácia môže, samozrejme, bytníť aj pri časovej určovanosti bytia, t. j. v čase, no sama, vnútorne a na začiatku chronogenézy nemá časový charakter.

No a napokon: Ako je to so samotnou parametrikou väzby holého bytia a konkrétneho bytia? Je táto väzba, ktorá (spolu)umožňuje čas, sama v čase? U Hrušovského nachádzame formuláciu: „Preto hovorím, že bytie mimo môjho vedomia (a nie objektívna realita) je *pozadím* konkrétneho bytia, ktoré v procese prakticko-teoretickej aktivity postupne *anektujeme* a takto transformujeme na konkrétnu a premenlivú skutočnosť, na materiálnosť“ ([10], 363). Je proces, v ktorom sa rodí táto materiálnosť, a teda aj čas (ako konkrétne určenie bytia ([10], 462), ako jedna zo základných foriem a spôsobov existencie hmoty ([10], 465) v čase? Je to časový proces, alebo je to samostatná sféra perichronie? Podľa našej mienky môže oscilácia subjektu a objektu bytníť aj pri časovej určovanosti bytia, t. j. v čase, no sama, vnútorne a na začiatku chronogenézy, nemá časový charakter, pretože ináč by sme museli postulovať čas času.⁸

⁸ K problematike bezčasia, času a času času sme sa zatiaľ najrozsiahlejšie vyjadrili v štúdiách [15] a [19].

Záver. Otázka *Kam zaradiť Hrušovským načrtnutú perichronozofiu?* je zatiaľ vzhľadom na stupeň preskúmania Hrušovského textov otázkou predčasnou. Dôležité a vzbudzujúce vďačnosť osobnosti Igora Hrušovského je to, že nám možnosť skúmania bezčasia otvoril. Otázku, či záver nášho doterajšieho skúmania Hrušovského textov, vyúsťujúci do tézy o možnej existencii Hrušovského perichronozofie, obstojí, radi predkladáme kritickej pozornosti nášho filozofického spoločenstva. Kiež by bol mohol explicitnejšie predložiť svoju koncepciu súčasníkom aj sám zakladateľ našej filozofickej a metodologickej školy.

LITERATÚRA

- [1] BAKOŠ, V.: Igor Hrušovský v konfrontácii s dogmatickým marxizmom. In: KOLLÁR, K. – KOPČOK, A. – PICHLER, T. (ed.): *Dejiny filozofie na Slovensku v XX. storočí*. Bratislava: Infopress 1998, s. 356 – 359.
- [2] BODNÁR, J.: Filozofia Igora Hrušovského. In: KOLLÁR, K. – KOPČOK, A. – PICHLER, T. (ed.): *Dejiny filozofie na Slovensku v XX. storočí*. Bratislava: Infopress 1998, s. 202 – 215.
- [3] BURLAS, L.: *Hudobná teória a súčasnosť*. Bratislava: Tatran 1978.
- [4] CMOREJ, P. – ČERNÍK, V. – VICENÍK, J. (ed.): *Sondy do dejín logiky a metodológie vied na Slovensku a v Čechách*. Bratislava: IRIS s. a.
- [5] ČERNÍK, V.: *K pojmu bytia. (Problém rekonštrukcie klasickej ontológie)*. Bratislava: Vydavateľstvo HONNER s. a.
- [6] FILKORN, V.: Popperov dedukcionizmus. In: *Filozofia*, 32, 1977, č. 2, s. 145 – 166.
- [7] FILKORN, V.: *Povaha súčasnej vedy a jej metódy*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1998.
- [8] HRUŠOVSKÝ, I.: *Dialektika bytia*. Bratislava: Nakladateľstvo Pravda 1990.
- [9] HRUŠOVSKÝ, I.: *Dialektika bytia a kultúry*. Bratislava: Tatran 1975.
- [10] HRUŠOVSKÝ, I.: K problémom ontológie. In: *Filozofia*, 29, 1974, č. 4, s. 360 – 369.
- [11] HRUŠOVSKÝ, I.: Kategória bytia. In: *Filozofia*, 26, 1971, č. 2, s. 122 – 135.
- [12] HRUŠOVSKÝ, I.: Kategória interakcie. In: *Filozofia*, 32, 1977, č. 2, s. 166 – 172.
- [13] HRUŠOVSKÝ, I.: Ontologická osnova štruktúrológie. In: *Filozofia*, 32, 1977, č. 4, s. 460 – 472.
- [14] CHALUPKA, L.: Konzeption der Musiktheorie in der slowakischen Musikwissenschaft. In: *Musicologica Istropolitana I*. Bratislava: STIMUL 2002, s. 25 – 51.
- [15] PIAČEK, J.: „... Die Zeit ist noch nicht.“ (Perichrónia, tzv. neskorý Heidegger a otázky terminológie). In: *Filozofia*, 61, 2006, č. 1, s. 4 – 15.
- [16] PIAČEK, J.: Hrušovského zahliadnutie perichronozofickej problematiky. In: *Pohľady do slovenskej filozofie 20. storočia*. Zborník z konferencie s medzinárodnou účasťou, konanej dňa 2. 2. 2005 (pri príležitosti životného jubilea Milana Zigu) na Katedre filozofie a dejín filozofie Filozofickej fakulty UK v Bratislave. Bratislava: ALL ACTA s.r.o. 2005, s. 87 – 98.
- [17] PIAČEK, J.: *K jadru filozofického odkazu Igora Hrušovského*. (Rukopis príspevku predneseného na vedeckej konferencii s medzinárodnou účasťou „Igor Hrušovský – osobnosť slovenskej filozofie“). Bratislava: Univerzita Komenského 2. mája 2007.)
- [18] PIAČEK, J.: *Otvorený integrativizmus Ladislava Burlasa. K prínosu L. Burlasa vo svetle hypotézy o existencii bratislavskej filozofickej a muzikologickej školy*. (Rukopis príspevku predneseného na 1. ročníku kolokviálnych stretnutí hudobníkov na tému „Hudobný život na Slovensku. Kontinuita, či diskontinuita?“ Žilina: Katedra hudby, Fakulta prírodných vied, Žilinská univerzita 21. marca 2007.)
- [19] PIAČEK, J.: Primum perichronozofie. In: LETZ, J. – GÁLIK, S. (hl. red.): *Čas, bezčasie a večnosť ako horizont bytia osoby*. Zborník príspevkov z vedeckého kolokvia Katedry filozofie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity, Trnava 12. 11. 2004. Trnava: Filozofická fakulta univerzity v Trnave 2004 (Acta philosophica Tyrnaviensia 10), s. 11 – 27.

- [20] PIAČEK, J.: Úvod do synkriticizmu. In: *Brnianske prednášky*. Brno: Masarykova univerzita v Brně 2003, s. 230 – 248.
- [21] ŠEBESTA, J.: Spomienka na Dionýza Ilkoviča. In: *Naša univerzita*, 2007, január, č. 5, s. 14.
- [22] ŠTRAUS, F.: *Príručný slovník literárnovedných termínov*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov s. a. 2005.
- [23] VICENÍK, J. – CMOREJ, P. (ed.): *K dejinám logiky a metodológie vied na Slovensku a v Čechách*. Bratislava: IRIS 2002.

doc. PhDr. Jozef Piaček, PhD.
Katedra filozofie a dejín filozofie FiF UK
Gondova 2
818 10 Bratislava
SR